

SŁOWNICZEK

Literatura cytowana:

Kaczmarek Leon ,1988 „Nasze dziecko uczy się mowy”. Wydawnictwo Lubelskie. Wydanie V

Kodeks etyki mediatora, 2006

Kupisiewicz Czesław, Kupisiewicz Małgorzata, 2009 „Słownik pedagogiczny”. Wydanie pierwsze

Okoń Wincenty, 1995 „Nowy słownik Pedagogiczny”. Wydawnictwo „Żak”

Reber Arthur, Reber Emily, 2005 „Słownik Psychologiczny”. Wydawnictwo Scholar

Skorek Ewa Małgorzata, 2010 „Z logopedią na Ty Podręczny Słownik Logopedyczny”. Oficyna Wydawnicza IMPULS

Surowaniec Józef, 1993 „Podręczny słownik logopedyczny”. Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków. Wydanie drugie poszerzone

ADD – zaburzenie koncentracji uwagi, bez nadpobudliwości ruchowej i impulsywności, które występują przy ADHD.

ADHD – zespół zaburzeń koncentracji uwagi, impulsywności i nadruchliwości; zaburzenie psychiczne okresu dzieciństwa, prowadzące do istotnego upośledzenia funkcjonowania oraz zwiększające ryzyko wystąpienia innych zaburzeń psychicznych, takich jak zaburzenia zachowania i nadużywanie substancji psychoaktywnych; dla postawienia prawidłowego rozpoznania wymagane jest, aby objawy występowały przed 7 rokiem życia w co najmniej dwóch środowiskach (np. szkoła-dom).

AFAZJA – częściowe lub całkowite zaburzenie mechanizmów programujących czynności mowy u człowieka, który uprzednio je opanował, spowodowane organicznym uszkodzeniem odpowiednich struktur mózgowych; może dotyczyć rozumienia lub mówienia albo rozumienia i mówienia.

AGNOZJA – upośledzenie lub utrata zdolności rozpoznawania bodźców, zjawisk i przedmiotów na skutek nieprawidłowego pojmowania i przetwarzania wrażeń, odbieranych za pośrednictwem któregoś ze zmysłów, przy braku uszkodzeń organicznych tych zmysłów; może być: czuciowa, słuchowa lub wzrokowa.

AGRAMATYZMY – budowanie wypowiedzi z samych symboli (słów), bez użycia reguł gramatycznych.

ALALIA – zaburzenie rozwoju mowy, powstałe w wyniku uszkodzenia struktur korowych mózgu przed opanowaniem mowy u dziecka, które ma prawidłowy rozwój psychomotoryczny, dobrą ruchomość narządów mowy i nie ma uszkodzenia słuchu.

ANALIZA GŁOSKOWA I SYLABOWA – umiejętność rozkładania słów na głoski i na sylaby.

ANALIZA I SYNTEZA – ogół czynności dokonywania rozkładu całości na poszczególne elementy składowe oraz scalania tych elementów w całość.

ANALIZATOR – neurofizjologiczna struktura, której zadaniem jest odbiór, analiza oraz przekształcanie na wrażenia zmysłowe różnorodnych bodźców działających na organizm, pochodzących ze środowiska zewnętrznego lub wewnętrznego.

ANALIZATOR KINESTETYCZNO-RUCHOWY – odbiera z powierzchni skóry, mięśni i ścięgien bodźce nerwowe, które informują o położeniu ciała, ruchach kończyn, dotyku, ucisku i innych doznaniach płynących z ciała.

ANALIZATOR SŁUCHOWY – służy do odbioru, organizacji i zapamiętywania bodźców słuchowych, w tym dźwięków mowy.

ANALIZATOR WZROKOWY – odpowiada za percepcję, czyli odbiór, analizę i interpretację informacji wizualnych.

ANARTRIA – brak rozwoju mowy lub utrata wcześniej nabytych umiejętności artykulacji na skutek uszkodzenia układu pozapiramidowego, ośrodków pnia mózgu i dróg nerwowych unerwiających narząd mowy; mowa jest bełkotliwa, niezrozumiała.

ANKYLOGLOSJA – skrócenie (nedorozwój) wędzidełka podjęzykowego; utrudnia funkcje jedzeniowe, pionizację języka i realizację niektórych głosek.

APARAT SŁUCHOWY – urządzenie elektroniczne, które może znacznie zrekompensować ubytek słuchu, ale nie przywróci normalnej zdolności słyszenia; aparat analogowy odbiera wszystkie dźwięki z otoczenia w równym stopniu, również hałas, zniekształcenia i zakłócenia; aparat cyfrowy może efektywnie eliminować hałas i wzmacniać mowę; daje dobre możliwości ilościowego odbioru mowy, pozwala słyszeć wyraźniej, jednak nie zawsze umożliwia rozumienie mowy; konieczna jest specjalistyczna terapia.

APRAKSJA – niezdolność do wykonywania złożonych i wcześniej wyuczonych precyzyjnych i zamierzonych ruchów czy gestów, przy czym nie występują tu zaburzenia koordynacji ruchowej, osłabienie siły mięśniowej czy zaburzenia czucia.

ARTYKULACJA – układ i ruchy narządów mowy (wiązadeł głosowych, podniebienia, języka, zębów, warg) przy wypowiedzaniu głosek.

ASTYGMATYZM – wada wzroku polegająca na zniekształceniu widzenia, wskutek niedokładnie kulistej powierzchni rogówki lub soczewki oka; jeżeli promień krzywizny rogówki oka w płaszczyźnie pionowej jest inny niż w płaszczyźnie poziomej, to promienie świetlne padające na różne części rogówki załamywane są w różnym stopniu, co powoduje, że widziany obraz jest nieostry.

AUDIOGRAM TONALNY – graficzne przedstawienie badania słuchu, które polega na określeniu słyszenia progowego tonów czystych w zakresie częstotliwości od 125 Hz do 10000 Hz, dla każdego ucha oddzielnie.

AUTYZM – całościowe zaburzenie rozwojowe, mające swój początek przed 3 r.ż; charakteryzują go współwystępujące trzy grupy cech: upośledzenie funkcjonowania społecznego, zaburzenia komunikacji oraz ograniczony i powtarzający się wzorzec aktywności.

BADANIA PRZESIEWOWE – badania przeprowadzane wśród osób, które nie mają jawnych objawów trudności rozwojowych, w celu ich wykrycia i wczesnej stymulacji.

BAJKOTERAPIA – czyli terapia przez bajki, to również metoda relaksacyjna. Odpowiednio dobrane i opowiedziane albo przeczytane historie mogą doskonale wyciszyć, choćby przed snem, po dniu pełnym wrażeń lub pracy.

BLINDYZMY – specyficzne formy aktywności występujące najczęściej u niewidomych lub głęboko niedowidzących, polegające na uciskaniu gałek ocznych, kręceniu się w kółko lub podskakiwaniu, co ma na celu zwolnienie napięcia nerwowego.

BŁĘDY FLEKSYJNE – błędy językowe popełniane w odmianie wyrazów w mowie lub w pisowni.

BŁĘDY FONETYCZNE – nieuzasadnione odejście od normy w zakresie wymowy lub akcentowania wyrazów czy artykulacji głosek.

BŁĘDY INTERPUNKCYJNE – błędy w pisowni polegające na nieodpowiednim użyciu lub pominięciu znaków przestankowych.

BŁĘDY KLASYCZNE – najczęściej popełniane błędy ortograficzne, polegające na myleniu liter o zamiennym zastosowaniu, np.: *u-ó, rz-ż, ch-h*.

BŁĘDY ORTOGRAFICZNE – błędy polegające na pisaniu wyrazów lub wyrażeń w sposób niezgodny z obowiązującą normą ortograficzną, utrwaloną w zasadach pisowni.

BŁĘDY SEMANTYCZNE, znaczeniowe, leksykalne, słownikowe – błędy językowe w mowie lub w pisowni polegające m.in. na: nieprawidłowym zastosowaniu znaczenia wyrazu w danym kontekście, myleniu wyrazów podobnych brzmieniowo.

BŁĘDY SPECYFICZNE – błędy charakterystyczne dla dysleksji rozwojowej, symptomatyczne dla różnych przyczyn ich powstania, zależnie od tego, jaka funkcja rozwija się nieprawidłowo; występują przy zaburzeniach funkcji wzrokowych, słuchowo-językowych, deficytach rozwoju funkcji ruchowych, zakłóceniach lateralizacji, zaburzeniach orientacji.

BŁĘDY STYLISTYCZNE – błędy polegające na nieodpowiednim doborze słownictwa i środków stylistycznych pod względem treści lub formy.

BŁĘDY SYNTAKTYCZNE, składniowe – błędy językowe popełniane w budowie zdań, polegają na niewłaściwym łączeniu wyrazów w związkach międzywyrazowych.

BRAK DOJRZAŁOŚCI SZKOLNEJ – nieosiągnięcie przez dziecko, mające rozpocząć naukę w szkole, takiego poziomu rozwoju intelektualnego, emocjonalnego i społecznego, jaki jest niezbędny do sprostania wymaganom stawianym przez szkołę.

CAŁOŚCIOWE ZABURZENIA ROZWOJOWE – grupa zaburzeń, która charakteryzuje się jakościowymi nieprawidłowościami interakcji społecznych i wzorców porozumiewania się oraz ograniczonym, stereotypowym, powtarzającym się repertuarem zainteresowań i aktywności; należy do nich m.in. autyzm i zespół Aspergera.

CENTRALNE ZABURZENIA PRZETWARZANIA SŁUCHOWEGO – zaburzenie pracy zmysłu słuchu wynikające z nieprawidłowości na poziomie centralnego układu nerwowego, obejmuje zaburzenia m.in.: lokalizacji źródła dźwięku, różnicowania dźwięków, analizy i integracji czasowej oraz porządkowania dźwięków; powoduje problemy w nauce, także czytania i pisanie.

ĆWICZENIA NA MATERIALE ABSTRAKCYJNYM - ćwiczenia oparte na literach, cyfrach, wyrazach i zdaniach oraz symbolach.

ĆWICZENIA NA MATERIALE KONKRETNYM - ćwiczenia oparte na obrazkach, przedmiotach.

DAKTYLOGRAFIA – „mowa palcowa”, w której każdej literze, znakowi dwuliterowemu lub liczbie odpowiada określony układ palców jednej lub obydwu dłoni.

DEFICYTY ROZWOJOWE, dysfunkcje – obniżona sprawność niektórych funkcji psychomotorycznych w stosunku do wieku dziecka; deficyty parcjalne obejmują większy obszar czynności, na przykład motoryki lub mowy; deficyty fragmentaryczne obejmują mniejszy obszar czynności, na przykład tylko motoryki rąk lub tylko mowy czynnej.

DEFICYTY SPRZĘŻONE – deficyty, dysfunkcje występujące równocześnie w różnych obszarach rozwojowych, często jedno są konsekwencją innych.

DEFORMACJA, zniekształcenie – nieprawidłowa realizacja głosek, wymowa niezgodna z prawidłami fonetyki języka polskiego.

DIAGNOZA FUNKCJONALNA – ma na celu określenie poziomu funkcjonowania dziecka w poszczególnych sferach w odniesieniu do wieku rozwojowego, określa mocne i słabe strony dziecka, wskazuje potencjał rozwojowy oraz deficyty; jest używana przede wszystkim do diagnozy dzieci z podejrzeniem całościowych zaburzeń rozwojowych.

DIAGNOZA LOGOPEDYCZNA – badanie logopedyczne, którego celem jest potwierdzenie bądź wykluczenie istnienia zjawisk logopedycznych oraz przewidywanie ich tendencji rozwojowych na podstawie objawów, przyczyn i mechanizmów powstawania.

DIAGNOZA PEDAGOGICZNA – badanie pedagogiczne, które ma na celu sprawdzanie i ocenę stanu osiągnięć ucznia, wyjaśnienie przyczyn tego stanu oraz przewidywanie rozwoju osiągnięć.

DIAGNOZA PSYCHOLOGICZNA – badanie psychologiczne, będące opisem i interpretacją mechanizmów funkcjonowania określonej osoby; dokonuje się jej za pomocą dobranych indywidualnie do przypadku narzędzi psychologicznych; przedmiotem diagnozy może być całość funkcjonowania psychicznego (np. osobowość, inteligencja) lub jakiś jego element (np. gotowość szkolna).

DOJRZAŁOŚĆ SZKOLNA, gotowość szkolna – poziom rozwoju umysłowego, emocjonalno-społecznego i fizycznego, którego osiągnięcie pozwala dziecku na skuteczne podjęcie nauki w szkole i przyswajanie wiedzy, gotowość do podjęcia nowych zadań, zdolność przystosowania się do nieznanego środowiska oraz ogólnie zmienionej sytuacji życiowej.

DORADCA ZAWODOWY – udziela pomocy w wyborze zawodu i kierunku kształcenia w formie grupowych i indywidualnych porad zawodowych uwzględniając możliwości psychofizyczne i sytuację życiową klientów, a także potrzeby rynku pracy oraz możliwości systemu edukacyjnego. Doradca pomaga nie tylko w wyborze zawodu i szkoły, ale także przy zmianie zawodu, wybraniu drugiego kierunku studiów, samozatrudnieniu czy poszukiwaniu pracy. Doradca poprzez współpracę w

klientem, zaznajamia go z nowymi sposobami kontaktowania się z pracodawcą, sposobami poszukiwania pracy oraz możliwościami zawodowymi na rynku pracy.

DOSTOSOWANIE EGZAMINÓW ZEWNĘTRZNYCH (sprawdzianu, egzaminu gimnazjalnego, zawodowego, maturalnego) – dostosowanie warunków i form przeprowadzania egzaminów odpowiednio do potrzeb uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi; przyznawane uczniowi przez dyrektora szkoły na wniosek rodziców, opiekunów lub pełnoletniego ucznia posiadającego odpowiednie orzeczenie, opinię, zaświadczenie lekarskie lub opinię Rady Pedagogicznej, w ramach dopuszczalnych sposobów zawartych w Komunikatach dyrektora CKE.

DOSTOSOWANIE WYMAGAŃ – zindywidualizowanie metod, form i środków nauczania, systemu wymagań i oceniania lub opracowanie indywidualnego programu, dostosowanego do indywidualnych potrzeb i możliwości ucznia, czyli jego mocnych stron i deficytów; dotyczy uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

DYSARTRIA – zaburzenie mowy wynikające z uszkodzenia ośrodków i dróg unerwiających narządy mowy, co powoduje zaburzenia napięcia, kontroli i koordynacji czynności mięśni oddechowych, fonacyjnych i artykulacyjnych oraz częściowe upośledzenie czynności mowy; zaburzeniu ulega aspekt fonetyczny i ekspresja mowy; lżejsza postać anartrii, najczęściej występuje przy MPD.

DYSFAGIA – zaburzenie połykania, które może wpływać na złą motorykę narządów artykulacyjnych, wady zgryzu i wady wymowy.

DYSFAZJA – zaburzenie rozwoju mowy spowodowane zakłóceniem czynności ośrodkowego układu nerwowego; może dotyczyć rozumienia lub mówienia albo rozumienia i mówienia.

DYSFONIA – zaburzenie głosu dotyczące: częstotliwości, poziomu głośności, czasu trwania i barwy; może być organiczna lub czynnościowa.

DYSGLOSJA – zaburzenie artykulacji spowodowane nieprawidłową budową lub uszkodzeniem narządów mowy: warg, języka, zgryzu, podniebienia miękkiego lub twardego.

DYSGRAFIA – trudności w opanowaniu poprawnej formy graficznej pisma wynikające z zaburzeń funkcji percepcyjno-motorycznych: motoryki rąk, funkcji wzrokowych i koordynacji wzrokowo-ruchowej.

DYSGRAMATYZM – budowanie wypowiedzi z użyciem błędnych form gramatycznych lub ich pomijanie, tworzenie niepełnych wyrazów lub zdań, pomijanie części zdań.

DYSKALKULIA – specyficzne trudności w uczeniu się matematyki; brak adekwatnego do wieku poziomu biegłości w procesach matematycznych pomimo inteligencji w normie, sprzyjających warunków edukacyjnych, braku zaburzeń emocjonalnych i odpowiedniego poziomu motywacji do nauki.

DYSLALIA – wada wymowy; nieprawidłowa realizacja przyjętej normy fonetycznej, może dotyczyć jednej głoski (dyslalia jednoraka) lub wielu głosek (dyslalia wieloraka).

DYSLALIA AUDIOGENNA – zaburzenie artykulacji spowodowane wadą słuchu, najczęściej: nosowanie, mowa bezdźwięczna, zaburzenie wymowy niektórych głosek (gł. dentalizowanych).

DYSLALIA CAŁKOWITA, bełkot – wadliwa realizacja głosek w obrębie kilku sfer artykulacyjnych; wypowiedzi są niezrozumiałe, realizowane głównie za pomocą elementów prozodycznych mowy (rytm, melodia, akcent); obejmuje ok. 70% systemu fonetycznego.

DYSLALIA SPRZĘŻONA – zaburzenia artykulacyjne sprzężone z innymi deficytami rozwojowymi.

DYSLEKSJA – specyficzne trudności w nauce czytania, którym często towarzyszą trudności w pisaniu.

DYSLEKSJA ROZWOJOWA – zespół specyficznych trudności w czytaniu i pisaniu; w ramach tego syndromu wyróżnia się trzy węższe terminy: dysleksja, dysortografia, dysgrafia; określenie „rozwojowa” oznacza, że trudności ujawniają się od początku nauki szkolnej; specyficzne trudności w opanowaniu czytania i pisania są konsekwencją zaburzeń funkcji percepcyjno-motorycznych i ich integracji (funkcje językowe, spostrzeganie, motoryka, uwaga i pamięć); nie rozpoznaje się u dzieci z: inteligencją niższą niż przeciętna, niepełnosprawnością intelektualną, niedosłuchem, niedowidzeniem, chorobami neurologicznymi (epilepsja, mózgowo porażenie dziecięce, po urazach głowy lub zapaleniu opon mózgowych), zaniedbanych środowiskowo.

DYSORTOGRAFIA – specyficzne trudności w opanowaniu poprawnej pisowni, przejawiające się popełnianiem różnego typu błędów, nie tylko typowo ortograficznych, lecz także specyficznych, takich jak: mylenie liter, opuszczanie lub dodawanie liter i sylab, pisanie liter i cyfr zwierciadlanie.

DYSPRAKSJA – zaburzenie neurologiczne, polegające na ograniczeniu planowania, organizacji i koordynacji ruchu; powoduje problemy z poruszaniem się, wykonywaniem różnych czynności ruchowych (skakanie, ubieranie się, chwytanie, pisanie itp.) oraz z wypowiedzaniem się.

DYSTRAKTORY – czynniki rozpraszające uwagę, przeszkadzające w skupieniu; dzielą się na zewnętrzne (np. odgłosy z ulicy) i wewnętrzne (myśli, emocje).

ECHOLALIA – zaburzenie językowe; automatyczne powtarzanie usłyszaných słów, zwrotów, zdań; może być natychmiastowa lub odroczone.

ELIZJA, mogilalia – zaburzenie mowy; opuszczanie w mowie głosek lub sylab.

FAE – jednostka chorobowa diagnozowana u dzieci matek spożywających w ciąży alkohol, gdy nie można rozpoznać pełnoobjawowego FAS; objawy to zaburzenia neurobehawioralne, m.in. trudności w zachowaniu, nauce i rozumowaniu; bez cech zmian w budowie zewnętrznej.

FAS – zespół chorobowy, który jest skutkiem działania alkoholu na płód w okresie prenatalnym; powoduje przede wszystkim uszkodzenie komórek mózgu i tworzących się narządów wewnętrznych;

jest zespołem umysłowych i fizycznych zaburzeń, które mogą wyrażać się jako opóźnienie umysłowe, dysfunkcja mózgu, anomalie rozwojowe, zaburzenia w uczeniu się, zaburzenia zachowania itp.

FONEM – podstawowe pojęcie fonologii; najmniejsza jednostka funkcjonalna systemu językowego, pozbawiona własnego znaczenia (abstrakcyjna), stanowi zespół dystynktywnych cech głoski.

FONOGESTY – umowne ruchy jednej dłoni, wykonywane na wysokości twarzy osoby mówiącej, uzupełniają niewidoczne ruchy artykulacyjne; nie zastępują mówienia, ale pomagają w mówieniu i w odczytywaniu mowy z ust nadawcy.

FRAGMENTARYCZNE ZABURZENIA ROZWOJU PSYCHOMOTORYCZNEGO – patrz: „deficyty rozwojowe”.

FUNKCJE POZNAWCZE – procesy, dzięki którym odbieramy informacje z otoczenia, uzyskując wiedzę o świecie; należą do nich: wrażenia, spostrzeżenia, myślenie, uwaga oraz pamięć.

GAMMACYZM – wada wymowy; nieprawidłowa realizacja głoski *g*, która jest deformowana, zastępowana przez głoskę *d* lub opuszczana.

GIEŁKOT – zaburzenie mowy; mowa bezładna, bardzo szybkie tempo mówienia i chaotyczny sposób językowego formułowania myśli.

GŁĘBOKA DYSLEKSJA ROZWOJOWA – bardzo nasilone trudności w uczeniu się czytania, którym towarzyszą poważne zaburzenia w opanowaniu poprawnej pisowni.

GNOZJA – proces poznawczy, którego wynikiem jest odzwierciedlenie przedmiotów, sytuacji i zjawisk oddziałujących w danym momencie na narządy zmysłowe; zdolność kory mózgowej do rozpoznawania zjawisk oraz ich oceny.

GRUPA WSPARCIA – forma pomocy psychologicznej, w której członkowie świadczą sobie różnego rodzaju pomoc, zazwyczaj nieprofesjonalnie i nie jest to pomoc materialna. Członkowie grupy zrzeszają się zazwyczaj ze względu na jakąś wspólną, obciążającą psychicznie cechę np. własna choroba psychiczna lub taka choroba występująca w najbliższej rodzinie). Grupy takie mają najczęściej charakter otwarty. Pomoc może przyjmować formę dostarczania pożytecznych informacji, relacjonowania własnych doświadczeń związanych z danym problemem, słuchania i akceptacji doświadczeń innych, empatycznego zrozumienia i nawiązania kontaktów społecznych z osobami o podobnych doświadczeniach. Grupa wsparcia może także funkcjonować celem informowania społeczeństwa lub celem obrony danej kwestii.

ILORAZ INTELIGENCJI – ilościowy wskaźnik pozwalający na globalną ocenę poziomu rozwoju umysłowego badanego; na jego podstawie można ustalić, jaki jest poziom inteligencji badanej osoby: inteligencja wysoka, powyżej przeciętnej, przeciętna, poniżej przeciętnej, upośledzenie umysłowe.

IMPLANT ŚLIMAKOWY – zaawansowane urządzenie elektroniczne wszczepiane osobom z wadą słuchu; przetwarza bodźce akustyczne na impulsy elektryczne, które drażnią komórki rzęskowe w

ślimaku i przez nerw słuchowy docierają do ośrodków słuchowych w mózgu; efekty są różne: od łatwiejszego odbioru dźwięków otoczenia do bardzo dobrego odbioru i rozumienia dźwięków mowy; konieczna jest specjalistyczna terapia.

INDYWIDUALNY PROGRAM NAUCZANIA – nauka w zakresie jednego, kilku lub wszystkich obowiązujących zajęć edukacyjnych, przewidzianych w szkolnym planie nauczania dla danej klasy, według programu dostosowanego do uzdolnień, zainteresowań i możliwości edukacyjnych ucznia.

INDYWIDUALNY TOK NAUCZANIA – nauka według systemu innego niż udział w obowiązkowych zajęciach edukacyjnych, w zakresie jednego, kilku lub wszystkich obowiązujących zajęć edukacyjnych, przewidzianych w szkolnym planie nauczania dla danej klasy.

INTEGRACJA PERCEPCYJNO-MOTORYCZNA – współdziałanie funkcji wzrokowych, słuchowo-językowych i ruchowych; dzięki prawidłowemu rozwojowi tych funkcji i ich integracji sprawnie realizowana jest m.in. czynność czytania i pisanie.

INTEGRACJA ZMYŚLÓW – proces, podczas którego układ nerwowy odbiera i przetwarza bodźce ze wszystkich receptorów: wzroku, słuchu, dotyku, węchu, smaku, kinestezji i ciężkości, a następnie organizuje je i interpretuje tak, aby mogły być wykorzystane w celowym i zakończonym sukcesem działaniu.

INTELIGENCJA SŁOWNNA – reprezentuje poziom zdolności werbalnych, zależy od doświadczenia badanego, jest wskaźnikiem szeroko pojętych sprawności językowych.

INTELIGENCJA WYKONAWCZA – wskazuje na poziom zdolności niewerbalnych, bezsłownych; zależy od zdolności rozwiązywania nowych problemów, wymaga umiejętności zastosowania posiadanych przez badanego doświadczeń w nowych sytuacjach.

INTERWENCJA KRYZYSOWA – forma pomocy psychologicznej, polega na kontakcie terapeutycznym, skoncentrowanym na problemie wywołującym kryzys, czasowo ograniczonym, w którym dochodzi do konfrontacji osoby z kryzysem i do jego rozwiązania. Redukcja symptomów i przywrócenie równowagi psychicznej zapobiega dalszej dezorganizacji (W. Badura-Madej). Interwencja kryzysowa to działalność prewencyjna, związaną z prewencją wtórną – zapobieganiem pogłębianiu się patologii w konsekwencji nierozwiązanych kryzysów. Prewencja pierwotna to zapobieganie rozwojowi kryzysów i patologizacji w wymiarze ogólnospołecznym.

JĄKANIE – zaburzenie komunikacji słownej; niezamierzone przerywanie, powtarzanie, przeciąganie i zniekształcanie głosek, sylab i słów z powodu nieprawidłowego napięcia i koordynacji ruchowej mięśni oddechowych, fonacyjnych i artykulacyjnych; często towarzyszą mu współruchy, reakcje wegetatywne oraz zaburzenia interakcji społecznych; wymaga terapii interdyscyplinarnej.

JĘZYK MIGOWY – umowne znaki migowe wykonywane rękoma, określające nazwy rzeczy, osób, czynności, cech itp., z charakterystyczną strukturą gramatyczną, która nie posiada zakończeń fleksyjnych.

KAPPACYZM – wada wymowy; nieprawidłowa realizacja głoski *k*, która jest deformowana, zastępowana przez głoskę *t* lub opuszczana.

KOMPENSACJA – zastąpienie funkcji uszkodzonego organu przez wzmożone funkcje innego; w węższym znaczeniu – wspieranie rozwoju zaburzonych funkcji przez wykorzystywanie i rozwijanie funkcji sprawniejszych.

KOMPETENCJE JĘZYKOWE, komunikacyjne – wiedza i umiejętność posługiwania się znakami werbalnymi i pozawerbalnymi w celu skutecznego przekazywania myśli lub emocji; jest to również umiejętność właściwego odbioru i zrozumienia komunikatu werbalnego przekazywanego przez innych; szerokie pojęcie zawiera w sobie umiejętność porozumiewania się, czytania ze zrozumieniem, a także umiejętność skutecznego komponowania myśli w formie pisemnej.

KONCENTRACJA UWAGI – wyodrębnianie istotnych elementów z pola percepcyjnego (np. wzrokowego, słuchowego czy dotykowego), czyli skupienie uwagi na jakiejś rzeczy lub czynności; cała uwaga (z udziałem wszystkich doznań zmysłowych, myśli i wyobrażeń) skupia się wtedy w naturalny sposób na jednym bodźcu, inne bodźce są wytłumiane lub pozostają daleko w tle; osiąga się przez to bardziej świadomy i celowy charakter działania, wysoką intensywność odczuć oraz zwiększoną wydajność; koncentracja uwagi może nastąpić pod wpływem świadomego działania człowieka lub samoistnie, bez wyraźnej uświadomionej woli.

KOORDYNACJA WZROKOWO-RUCHOWA – współdziałanie, zharmonizowanie funkcji wzrokowych, ruchowych i manipulacyjnych.

KOREKCJA – usprawnianie zaburzonych funkcji.

KRÓTKOWZROCZNOŚĆ – wada wzroku, polegająca na tym, że tor optyczny oka nieprawidłowo skupia promienie świetlne; promienie równoległe, które w oku zdrowym ogniskowane są na siatkówce, w oku krótkowzrocznym ogniskowane są przed siatkówką, wskutek czego wrażenie wzrokowe krótkowidza jest nieostre; żeby dobrze zobaczyć przedmiot, krótkowidz przysuwa przedmiot bliżej oczu; w celu poprawy ostrości widzenia stosuje się soczewki kontaktowe lub okulary korekcyjne z soczewkami wklęsłymi (rozpraszającymi), których moc optyczną podaje się w dioptriach ze znakiem minus.

KSZTAŁCENIE SPECJALNE – planowy, systematyczny, zamierzony proces oddziaływań dydaktycznych, wychowawczych i rewalidacyjnych lub resocjalizacyjnych; wg przepisów oświatowych organizuje się dla uczniów niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym, wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy, na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego wydanego przez publiczną PPP; może być prowadzone w formie nauki w szkołach: ogólnodostępnych, integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi, specjalnych lub z oddziałami specjalnymi oraz w ośrodkach specjalistycznych.

KURATOR – funkcjonariusz publiczny, pełniący swoje obowiązki w jednym zespole kuratorskiej służby sądowej i realizujący określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo – resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, które są związane z wykonywaniem orzeczeń sądu.

Kuratorzy sądowi wykonują swoje zadania zarówno w środowisku osób których dotyczy postępowanie, czyli podopiecznych, w miejscu ich zamieszkania, jak i na terenie zakładów zamkniętych i placówek ich pobytu, w szczególności na terenie zakładów karnych, placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz leczniczo-rehabilitacyjnych.

LAMBACYZM – wada wymowy; niepoprawna realizacja głoski *l*, która może być deformowana, zastępowana przez *j* lub *r* albo opuszczana.

LATERALIZACJA, stronność – dominacja czynnościowa narządów ruchu (ręki, nogi) i zmysłu (oka, ucha) po tej samej stronie ciała; określa się ją jako preferencję do używania ręki, nogi, oka i ucha po danej stronie ciała; każde dziecko rodzi się z określoną predyspozycją do stronności.

LATERALIZACJA JEDNORODNA, prawostronna, lewostronna – dominacja narządów ruchu i zmysłu po jednej stronie ciała; lateralizacja jest prawostronna, gdy dominuje prawa ręka, prawa noga i prawe oko, a lewostronna, gdy dominuje lewa ręka, lewa noga i lewe oko.

LATERALIZACJA NIEPRAWIDŁOWA, zaburzona – występuje, gdy nie ma funkcjonalnej dominacji jednej strony ciała; objawia się w lateralizacji nieustalonej (słabej) lub skrzyżowanej (niejednorodnej); osoby z zaburzoną lateralizacją są zazwyczaj mniej sprawne ruchowo niż rówieśnicy z wyraźną lateralizacją i mogą mieć problemy w rozwoju orientacji w schemacie ciała, orientacji przestrzennej oraz w nauce czytania i pisania.

LATERALIZACJA NIEUSTALONA, słaba – występuje w przypadku braku dominacji poszczególnych narządów ruchu i zmysłu.

LATERALIZACJA SKRZYŻOWANA, niejednorodna – wyraźna przewaga czynnościowa narządów ruchu i zmysłu nie po tej samej, a po obu stronach ciała, czyli np. praworęczność, prawonożność i lewooczość.

MAKROGLOSJA – przerost masy językowej; wrodzone zmiany języka charakteryzujące się zbyt dużym językiem, utrudniającym artykulację głosek; towarzyszy najczęściej zespołowi Downa.

MATERIAŁ ATEMATYCZNY – materiał neutralny treściowo, nieposiadający określonego znaczenia, np. rysunki geometryczne; cechą różnicującą, jest najczęściej kształt, kolor, liczba elementów określonego rodzaju lub ich ułożenie; zadania z wykorzystaniem materiału atematycznego są najbardziej niezależne od doświadczeń dziecka uwarunkowanych czynnikami środowiskowymi.

MATERIAŁ SYMBOLICZNY – materiał odwołujący się do znaków językowych i innych znaków specjalnych: słów, symboli, liczb.

MATERIAŁ TEMATYCZNY – materiał niosący określone treści, o charakterze rysunków konkretnych obiektów: przedmiotów, ludzi, zwierząt.

MEDIACJA – dobrowolny i poufny proces dochodzenia do rozwiązania sporu, prowadzony w obecności osoby neutralnej i bezstronnej – *mediatora*. Jest to pośredniczenie w sporze, mające na

celu pomoc (dwóm lub więcej) stronom w osiągnięciu porozumienia. W przypadku postępowania karnego dodatkowym celem mediacji jest zadośćuczynienie, naprawa wyrządzonej szkody, czyli sprawiedliwość naprawcza.

METATEZY – przestawianie głosek lub sylab w wyrazach albo wyrazów w zdaniu.

MĘCZLIWOŚĆ WZROKU – zmęczenie analizatora wzrokowego na skutek intensywnej pracy wzrokowej nawet w krótkim czasie, manifestujące się zacieraniem ostrości obrazu, łzawieniem oczu, niemożnością prawidłowego odbioru obrazu.

MOTORYKA – całokształt różnych form ruchów całego ciała człowieka; wyróżniamy motorykę dużą, małą i artykulacyjną; rozwój motoryki jest bardzo istotny dla prawidłowego funkcjonowania dziecka, jest doskonałą podstawą do nauki pisania i czytania, koncentracji, orientacji przestrzennej, koordynacji wzrokowo-ruchowej, jeśli przebiega bez zakłóceń.

MOTORYKA ARTYKULACYJNA – sprawność narządów mowy umożliwiająca prawidłową realizację głosek.

MOTORYKA DUŻA – sprawność fizyczna całego ciała, wyrażająca się poprzez bieganie, skakanie, pokonywanie przeszkód, rzucanie, celowanie itp.

MOTORYKA MAŁA – sprawność dłoni i palców umożliwiająca wykonywanie precyzyjnych czynności: chwytanie przedmiotów, zawiązywanie butów, zapinanie guzików, rysowanie, lepienie z plasteliny, pisanie itp.

MOWA BEZDŹWIĘCZNA, ubezdźwięcznienie – wada wymowy; nieumiejętność realizowania głosek dźwięcznych; wymawianie głosek dźwięcznych (np. *b, g, w, d, z*) bez drgań wiązań głosowych, czyli bezdźwięcznie (np. *p, k, f, t, s*).

MÓZGOWE PORAŻENIE DZIECIĘCE, MPD – zespół objawów wynikających z uszkodzenia centralnego systemu nerwowego, znajdującego się we wczesnym stadium rozwoju; zaburzenia mają charakter niepostępujący i obejmują głównie upośledzenie ruchu i postawy, mogą im towarzyszyć: upośledzenie czucia, percepcji, porozumiewania się, zachowania, poznania, padaczka itp.

MUTYZM – zaburzenie komunikacyjne o podłożu psychogennym; niemożność wypowiedzenia się przy zachowaniu rozumienia mowy; ze względu na zakres wyróżnia się: mutyzm całkowity (przejawiający się niezmiennie, w każdej sytuacji i w odniesieniu do wszystkich osób) i wybiórczy (selektywny, częściowy, pojawiający się tylko w pewnych sytuacjach lub w odniesieniu do pewnych osób).

MYŚLENIE ANALITYCZNE, dedukcyjne – prawidłowa selekcja informacji i „wychwytywanie” tego, co istotne, dostrzeganie zależności pomiędzy poszczególnymi elementami, przechodzenie od ogółu do szczegółu.

MYŚLENIE LOGICZNE – proces poznawczy, dzięki któremu są odzwierciedlane ogólne cechy symboli i zjawisk oraz stosunki między nimi; najważniejszymi operacjami myślenia logicznego są: analiza i synteza, porównanie, wnioskowanie, uogólnianie, abstrahowanie.

MYŚLENIE POJĘCIOWE – myślenie za pomocą pojęć i operacji dokonywanych na pojęciach, oderwane od właściwości i cech przedmiotów danych bezpośrednio w spostrzeżeniu.

MYŚLENIE PRZEZ ANALOGIĘ I TOŻSAMOŚĆ – dostrzeganie i porównywanie relacji między obiektami; porównując ujmujemy podobieństwa i różnice; porównywanie przeprowadza się zwykle z punktu widzenia jakiejś wyabstrahowanej cechy, a jego celem jest dokonanie określonego wyboru; ujmowanie różnic jest na ogół łatwiejsze niż określanie podobieństw.

MYŚLENIE PRZYCZYNOWO-SKUTKOWE – umiejętność wskazywania następstw określonych sytuacji, wyszukiwania przyczyn pewnych stanów rzeczy, porządkowania zdarzeń (np. w układaniu historyjek obrazkowych).

MYŚLENIE SYNTETYCZNE, indukcyjne – dostrzeganie całości, czyli przechodzenie od szczegółu do ogółu.

NADWZROCZNOŚĆ, dalekowzrocność – wada wzroku, w której promienie, które w oku zdrowym ogniskowane są na siatkówce, w oku nadwzrocznym ogniskowane są za siatkówką, wskutek czego wrażenie wzrokowe jest nieostre; w celu poprawy ostrości widzenia dalekowidza stosuje się soczewki kontaktowe lub okulary korekcyjne z soczewkami wypukłymi (skupiającymi), których moc optyczną podaje się w dioptriach ze znakiem plus.

NATŁOK MOWY – ilościowy wzrost mowy spontanicznej, nasilenie wypowiedzi budowanych nieadekwatnie do sytuacji, szybkie tempo mowy.

NAUCZANIE INDYWIDUALNE (także: **indywidualne przygotowanie przedszkolne**) – forma nauczania, którą obejmuje się uczniów, którym stan zdrowia uniemożliwia lub znacznie utrudnia uczęszczanie do szkoły; prowadzi się je w domu lub w szkole, zgodnie z zaleceniem lekarza; powyższe odnosi się odpowiednio do dziecka objętego indywidualnym przygotowaniem przedszkolnym w domu lub w przedszkolu; realizowane na podstawie odpowiedniego orzeczenia wydanego przez publiczną PPP.

NEUROLOGOPEDIA – dział logopedii zajmujący się badaniem i terapią mowy u osób z zaburzeniami neurologicznymi.

NIEDOSTOSOWANIE SPOŁECZNE – nieprawidłowości w procesie społecznej adaptacji jednostki, wyrażające się wzmożonymi i długotrwałymi trudnościami w dostosowaniu się do norm, zasad i oczekiwań społecznych oraz w realizacji zadań życiowych danej jednostki; prowadzi do utrwalenia negatywnych wzorców zachowania, a w konsekwencji do konfliktu z prawem.

NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI SPRZĘŻONE – wg przepisów oświatowych: występowanie u ucznia niepełnosprawnego (patrz: „uczeń niepełnosprawny”) co najmniej dwóch niepełnosprawności, które wymagają stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy; potwierdzone orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego.

NIEPŁYNNOŚĆ MOWY – zakłócenie płynności, tempa i rytmu wypowiedzi, zaburzenie swobodnego przechodzenia od jednego elementu wypowiedzi do drugiego; objawy mogą być spastyczne (skurczowe, gdy niepłynności towarzyszy nadmierne napięcie mięśniowe) lub niespastyczne (nieskurczowe, bez oznak nadmiernego napięcia emocjonalnego i mięśniowego).

NIEPŁYNNOŚĆ MOWY ROZWOJOWA – łagodna, przejściowa, nieutralona forma niepłynności mowy, pojawia się w okresie intensywnego rozwoju językowego; najczęściej mija samoistnie, przy odpowiednim postępowaniu otoczenia.

OBNIŻONA SPRAWNOŚĆ GRAFOMOTORYCZNA – obniżenie sprawności motoryki małej, przejawiające się w trudnościach w pisaniu; objawy: wolne tempo pisania, niechęć do prac pisemnych i rysowania, zaburzona forma graficzna pisma, mała estetyka prac graficznych i pisemnych.

OBNIŻONA SPRAWNOŚĆ MANUALNA – opóźnienie lub nieprawidłowy rozwój motoryki małej, objawiający się opóźnieniem rozwoju praktyki i niską sprawnością ruchową w formie małej precyzji drobnych ruchów.

OBWODOWY UKŁAD NERWOWY – część układu nerwowego, obejmująca korzenie rdzeniowe i nerwy obwodowe; odpowiada za odbiór doznań czuciowych i przewodzenie pobudzenia do ośrodków nerwowych znajdujących się w rdzeniu i mózgu oraz z mózgu do narządów wykonawczych: mięśni, skóry, gruczołów dokrewnych.

ODCZYTYWANIE MOWY Z UST – wzrokowy (wizualny) odbiór wypowiedzi słownej przez osobę z wadą słuchu; polega na odczytywaniu przebiegów przestrzenno-czasowych mowy, odpowiadających całym wyrazom, a nawet krótkim zwrotom.

OLIGOFRENOPEDAGOGIKA – dział pedagogiki specjalnej zajmujący się wychowaniem i nauczaniem osób z niepełnosprawnością intelektualną.

OPINIA PORADNI PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNEJ – dokument wydany przez PPP na podstawie przepisów oświatowych, zawierający dane ucznia, diagnozę oraz zalecane formy dostosowania wymagań oraz pomocy psychologiczno-pedagogicznej; dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i w innych sprawach określonych w przepisach oświatowych; jedynie „opinia o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka” wymaga decyzji Zespołu Orzekającego PPP.

OPÓŹNIENIE ROZWOJU JĘZYKOWEGO – wolniejsze niż u rówieśników wykształcenie się umiejętności językowych, czyli rozumienia i nadawania mowy; może być spowodowane różnymi przyczynami.

ORGANIZACJA PERCEPCYJNA – proces integracji informacji sensorycznych (zmysłowych) z pola percepcyjnego w spójne obrazy; umiejętność złożenia w całość określonego obrazu z uwzględnieniem elementów zasadniczych i szczegółowych.

ORGANIZACJA WZROKOWO SPOSTRZEGANEGO MATERIAŁU – zaplanowanie i przeprowadzenie pod kontrolą wzroku uporządkowanego działania, mającego na celu właściwy odbiór materiału obrazowego.

ORIENTACJA KIERUNKOWA – umiejętność określania lewej i prawej strony w schemacie własnego ciała oraz w przestrzeni; także zdolność określania stosunków między przedmiotami oraz orientowania się w schemacie ciała u osoby znajdującej się naprzeciwko.

ORIENTACJA PRZESTRZENNA – umiejętność rozpoznania otaczającej nas przestrzeni, określenie jej wielkości, kształtu oraz wielkości i kształtu wypełniających ją przedmiotów, ich rozmieszczenia i własnej pozycji w stosunku do każdego z nich.

ORIENTACJA PRZESTRZENNA NA PŁASZCZYŹNIE – świadomość położenia obiektu na płaszczyźnie, będąca następstwem właściwie rozwiniętej orientacji własnego ciała i najbliższej przestrzeni.

ORZECZENIE PORADNI PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNEJ – dokument wydany przez Zespół Orzekający PPP; może dotyczyć potrzeby: kształcenia specjalnego, indywidualnego nauczania, zajęć rewalidacyjno-wychowawczych (dla dzieci upośledzonych umysłowo w stopniu głębokim); zobowiązuje do realizacji kształcenia i wychowania w sposób dostosowany do potrzeb i możliwości psychofizycznych ucznia.

OSOBY NIESŁYSZĄCE, głuche – osoby mające znaczne (70–90 dB) i głębokie (powyżej 90 dB) uszkodzenie słuchu; ubytek słuchu nie pozwala im na opanowanie mowy ustnej przez naśladownictwo, wymagają aparowania i specjalnej intensywnej terapii; niektóre nie są w stanie opanować mowy dźwiękowej i posługują się językiem migowym i odczytywaniem mowy z ust.

OSOBY SŁABO SŁYSZĄCE, niedosłyszające – osoby mające lekkie (20–40 dB) i umiarkowane (40–70 dB) uszkodzenie słuchu; mogą opanować mowę dźwiękową, ale sprawia im to trudność; często wymagają aparowania i specjalnej terapii.

ÓŚRODKOWY (CENTRALNY) UKŁAD NERWOWY (OUN, CUN) – najważniejsza część układu nerwowego człowieka składająca się z mózgu i rdzenia kręgowego; koordynuje aktywność całego układu nerwowego.

PALATOLALIA – sprzężone zaburzenia mowy: dyslalia wieloraka i rynolalia; występujące m.in. w przypadkach rozszczepów podniebienia, wargi i wyrostka zębodołowego.

PAMIĘĆ BEZPOŚREDNIA, świeża, operacyjna – pamięć pozwalająca zapamiętać i natychmiast odtworzyć zapamiętany materiał.

PAMIĘĆ DŁUGOTRWAŁA – stanowi trwałe magazyny śladów pamięciowych o teoretycznie nieograniczonej pojemności i czasie przechowywania.

PAMIĘĆ FONOLOGICZNA – zdolność zapamiętywania informacji językowej na czas potrzebny do jej przetworzenia.

PAMIĘĆ KRÓTKOTRWAŁA, nietrwała – pamięć utrzymująca się przez pewien czas po zadziałaniu bodźca; wykorzystywana do czasowego zapamiętywania danych zmysłowych lub informacji pobranej z pamięci długotrwałej, czy rezultatów procesów przetwarzania danych w mózgu.

PAMIĘĆ MIMOWOLNA, mechaniczna – zdolność do przyswajania wiedzy w sposób mimowolny, nieświadomy; zapamiętuje się coś bez wysiłku i nastawienia, by zapamiętać.

PAMIĘĆ SEKWENCYJNA – zdolność do przyswajania, utrwalania i przypominania sekwencji cyfr, nazw, np. pór roku, posiłków, dni tygodnia, miesięcy itp.

PAMIĘĆ SŁUCHOWA – zdolność do utrwalania i przypominania informacji odbieranych drogą słuchową; zapamiętywanie spostrzeżeń słuchowych werbalnych i niewerbalnych; dzięki temu następuje przyswajanie wiedzy.

PAMIĘĆ WZROKOWA – zdolność do utrwalania i przypominania informacji odbieranych drogą wzrokową, zapamiętywanie spostrzeżeń wzrokowych; dzięki temu następuje przyswajanie wiedzy.

PERCEPCJA – złożony proces poznawczy, który prowadzi do odbierania przez człowieka zjawisk lub procesów zachodzących wskutek działania określonych bodźców na narządy zmysłowe.

PERCEPCJA SŁUCHOWA – zdolność do odbioru dźwięków, ich rozpoznawania i różnicowania oraz interpretowania przez odniesienie do poprzednich doświadczeń; odbiór słyszanych dźwięków możliwy jest dzięki sprawnie działającemu analizatorowi słuchowemu.

PERCEPCJA WZROKOWA – zdolność do odbioru, rozpoznawania i rozróżniania bodźców wzrokowych oraz ich interpretowania przez odniesienie do poprzednich doświadczeń; możliwa dzięki dobrej sprawności analizatora wzrokowego.

PERSEWERACJE – ciągłe używanie słów lub zdań na zasadzie repetycji, uporczywe powtarzanie tych samych słów, nawracanie do jednego tematu.

PISMO LUSTRZANE – zapisywanie liter, wyrazów czy całych tekstów w kierunku od strony prawej do lewej, co powoduje, że w stosunku do poprawnie zapisanych są one „lustrzane”, czyli odwrócone o 180 stopni; pismo lustrzane można obserwować u osób leworęcznych lub z zaburzeniami orientacji w przestrzeni.

POZIOM GRAFICZNY PISMA – poziom czytelności i estetyki zapisu.

POZIOM WIADOMOŚCI SZKOLNYCH – stopień opanowania wiadomości i umiejętności szkolnych przewidzianych programem nauczania na poziomie danej klasy.

POZNAWANIE POLISENSORYCZNE – poznawanie wielozmysłowe mające na celu określenie wszystkich cech obiektu; często stosowane, gdy któryś z receptorów (np. wzrok) nie jest w pełni sprawny i do poznania wykorzystuje się inne zmysły.

PRAKSJA – zdolności do wykonywania planowanych złożonych ruchów celowych, dotyczy motoryki dużej, małej oraz aparatu mowy.

PROCES AUTOMATYZACJI PISANIA – pisanie w sposób automatyczny, niezależny od świadomego wysiłku (skupiającego całą uwagę na wykonywanej czynności), odbywa się na podstawie udoskonalonego i utrwalonego mechanizmu współdziałania ośrodków mózgowych zaangażowanych w czynność.

PSYCHOTERAPIA – oddziaływanie lecznicze środkami psychologicznymi i środowiskowymi; obejmuje zaplanowane i systematyczne oddziaływanie psychologiczne, którego celem jest poprawa funkcjonowania psychicznego i adaptacji społecznej.

RESOCJALIZACJA – oddziaływanie wychowawcze na osoby źle przystosowane do środowiska społecznego w celu umożliwienia im powrotu do normalnego życia; celem resocjalizacji jest ukształtowanie takich cech zachowania i osobowości, które będą im gwarantować optymalne funkcjonowanie w społeczeństwie.

REWALIDACJA – przywrócenie człowiekowi pełnej sprawności, proces wychowawczy z zaplanowanymi celami, uwzględniający wiedzę teoretyczną i działanie skierowane na osobę niepełnosprawną; polega na usprawnianiu zaburzonych funkcji rozwojowych i intelektualnych.

ROTACYZM, reranie – wada wymowy; nieprawidłowa realizacja głoski *r*, która jest deformowana, wymawiana jako *l, j* lub opuszczana; są różne rodzaje, w zależności od miejsca deformacji.

ROZSZCZEP PODNIEBIENIA – wada wrodzona, zaburzenie (przerwa) w tkankach jamy ustnej i nosa; może dotyczyć górnej wargi, wyrostka zębodołowego, podniebienia twardego i podniebienia miękkiego; powoduje poważne problemy z jedzeniem i zaburzenia mowy.

ROZWÓJ GLOBALNIE OPÓŹNIONY – model rozwoju, który przebiega z opóźnieniem; wiek rozwojowy jest niższy niż wiek życia dziecka.

ROZWÓJ GLOBALNIE PRZYSPIESZONY – model rozwoju, który przebiega z przyspieszeniem; wiek rozwojowy jest wyższy niż wiek życia dziecka.

ROZWÓJ NIEHARMONIJNY – występuje wówczas, gdy poszczególne sfery rozwijają się w różnym tempie, występują dysproporcje pomiędzy sferami.

ROZWÓJ PONIŻEJ PRZECIĘTNEJ – odnosi się do poziomu intelektu badanej osoby będącego na poziomie niższym niż przeciętny, w porównaniu do wieku.

ROZWÓJ POWYŻEJ PRZECIĘTNEJ – określa poziom intelektu badanego, będący na poziomie wyższym od oczekiwanego, w porównaniu do wieku.

ROZWÓJ PSYCHORUCHOWY – proces rozwoju dziecka jako ciąg zmian progresywnych, w których motoryka jest ściśle powiązana z psychiką (całokształtem czynności poznawczych i emocjonalno-motywacyjnych); postępuje od chwili urodzenia się dziecka i przechodzi przez kolejne stadia, w których dziecko osiąga coraz wyższy poziom sprawności poszczególnych funkcji.

ROZWÓJ W NORMIE – odnosi się do poziomu rozwoju poszczególnych zdolności w stosunku do oczekiwanych dla danego wieku; rozwój poszczególnych funkcji i umiejętności jest adekwatny do wieku dziecka; określany jest na podstawie wyników uzyskanych przez badanego w znormalizowanych testach psychologicznych.

RÓŻNICOWANIE FONEMÓW – rozpoznawanie elementarnych jednostek języka, jakimi są fonemy.

RYNOLALIA, nosowanie – zaburzenie artykulacji i barwy głosu, polegające na nieprawidłowym rezonansie nosowości; rodzaje: otwarta (głoski ustne wymawiane są z rezonansem nosowym), zamknięta (głoski nosowe wymawiane są jako ustne) lub mieszana (unosowanie głosek ustnych i brak nosowości przy głoskach nosowych).

RYZYKO DYSLEKSJI – występowanie u dzieci do okresu wczesnoszkolnego pewnych objawów, które sygnalizują możliwość wystąpienia w przyszłości specyficznych trudności w czytaniu i pisaniu.

SEPLENIENIE – wada wymowy; nieprawidłowa realizacja głosek dentalizowanych, najczęściej dotyczy jednego, dwóch lub wszystkich trzech szeregów: *ś, ź, ć, dź, s, z, c, dz, sz, ż, cz, dż*; są różne rodzaje, w zależności od sposobu realizacji dźwięku i miejsca zmienionej artykulacji.

SFERA WERBALNA, słowna – obszar funkcjonowania intelektualnego, które można mierzyć za pomocą badania skalą inteligencji D. Wechslera; obejmuje funkcjonowanie słowno-pojęciowe, bada procesy pamięci oraz umiejętność posługiwania się wiedzą nabytą w ciągu życia; w jej skład wchodzi m.in.: zasób wiedzy i słownictwa, sprawność myślenia logicznego na materiale pojęciowym (porównywanie, wnioskowanie, abstrahowanie), rozumowanie arytmetyczne, pamięć słuchowa bezpośrednia, znajomość konwencjonalnych standardów zachowań, rozumienie i interpretowanie norm funkcjonowania społecznego.

SFERA WYKONAWCZA, bezsłowna – obszar funkcjonowania intelektualnego, które można mierzyć za pomocą badania skalą inteligencji D. Wechslera; obejmuje funkcjonowanie przestrzenno-spostrzeżeniowe, bada głównie zdolność myślenia logicznego w oparciu o konkrety, o materiał spostrzegany wzrokowo; obejmuje funkcje praktyczne, w których skład wchodzi: spostrzegawczość i pamięć wzrokowa, zdolności rozumowania na materiale konkretnym (obrazkowym), analiza i synteza wzrokowa (odpowiedzialne np. za poprawne pisanie i czytanie).

SKALA APGAR – używana w medycynie w celu określenia stanu zdrowia noworodka zaraz po porodzie czyli w 1, 3, 5 i 10 minutach życia; badane są: oddech, tętno, napięcie mięśniowe, reakcja na bodźce (np. wprowadzenie cewnika do nosa) oraz kolor skóry; dziecko może dostać od 0 do 10 punktów; wynik badania odnotowywany jest w książeczce zdrowia dziecka.

SŁOWNIK BIERNY – zasób słów, których znaczenie dana osoba rozumie, ale niekoniecznie używa w codziennej komunikacji.

SŁOWNIK CZYNNY – zbiór słów, którymi dana osoba posługuje się w procesie porozumiewania się i tworzenia tekstów.

SŁUCH AWERBALNY – rodzaj słuchu odpowiedzialnego za różnicowanie dźwięków pochodzących z naturalnego otoczenia; jest podstawą dla kształtowania się słuchu werbalnego (mownego) i fonematycznego.

SŁUCH FONEMATYCZNY – zdolność wyodrębniania i identyfikowania dźwięków mowy; pozwala wyodrębnić z potoku mowy wyrazy, w wyrazach - sylaby, w sylabach - głoski, uchwycić kolejność głosek w wyrazie oraz odróżnić poszczególne głoski.

SOCJOTERAPIA – ogół metod wychowawczych zmierzających do zlikwidowania zaburzeń emocjonalnych i zaburzeń zachowania danej osoby poprzez odpowiednie wykorzystanie stosunków międzyludzkich istniejących między członkami naturalnej lub sztucznej grupy społecznej, do której należy.

SPECJALNE POTRZEBY EDUKACYJNE – potrzeby, które w procesie rozwoju dzieci i młodzieży wynikają z ich niepełnosprawności lub są efektem innych przyczyn trudności w uczeniu się; odnoszą się do uczniów (patrz: „uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”), którzy nie mogą samodzielnie podołać wymaganiom obowiązującego programu edukacyjnego, którzy są w stanie kontynuować naukę, ale potrzebują pomocy pedagogicznej w postaci specjalnych form i metod pracy, dostosowanych do ich potrzeb, możliwości i ograniczeń lub specjalnego programu nauczania i wychowania.

SPECYFICZNE TRUDNOŚCI W ODBIORZE I ROZUMIENIU WYPOWIEDZI SŁOWNYCH – osoby z uszkodzonym słuchem słyszą mowę w różnym zakresie, odbiór dźwięków mowy jest częściowy, niepełny, niedokładny, często minimalny; czasami odbierają tylko fragmenty wyrazów lub zdań, najczęściej dodatkowo zniekształcone; czasami słyszą wypowiedzi, ale ich nie rozumieją, bo nie znają znaczenia słów lub wada słuchu uniemożliwia im np. wysłuchiwanie końcówek, które w języku polskim nadają wyrażeniom i zdaniom znaczenie.

SPECYFICZNE TRUDNOŚCI W UCZENIU SIĘ – syndrom zaburzeń uczenia się czytania (dysleksja) i opanowania poprawnej pisowni (dysortografia), którym często towarzyszy niski poziom graficzny pisma (dysgrafia); trudności te nie wynikają z obniżonych zdolności intelektualnych, wad rozwojowych, błędów dydaktycznych szkoły ani zaniedbań środowiskowych; mogą się one zmniejszać w wyniku intensywnych ćwiczeń zaburzonej funkcji; uczniowie ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się otrzymują opinię w sprawie dostosowania wymagań edukacyjnych.

SPRAWNOŚĆ MANUALNA – sprawność rąk w zakresie szybkości i precyzji ruchów; poziom rozwoju prakcji, czyli opanowania drobnych ruchów precyzyjnych rąk, specyficznych dla człowieka, wpływa m. in. na opanowanie samoobsługi, poziom graficzny pisma, itd.

STYMULACJA WZROKOWA – pobudzanie do lepszego funkcjonowania wzrokowego poprzez zapewnienie właściwych warunków (odpowiednie do dysfunkcji oświetlenie, wyraźny kontrast obiektu i tła, zachowanie optymalnej odległości od obiektu) oraz stosowanie ćwiczeń usprawniających widzenie (ćwiczenie pamięci wzrokowej, spostrzegawczości poprzez właściwą organizację pracy na płaszczyźnie, zaznaczanie linii).

SUBSTYTUCJA, paralalia – zaburzenie mowy, zastępowanie jednych głosek innymi, najczęściej trudnych łatwiejszymi.

SURDOLOGOPEDIA – dział logopedii zajmujący się badaniem i terapią mowy u osób głuchych lub niedosłyszających.

SURDOPEDAGOGIKA – dział pedagogiki specjalnej zajmujący się teorią i praktyką kształcenia osób z wadą słuchu: osób niesłyszających (głuchych) i słabo słyszających (niedosłyszających).

SYGMATYZM – patrz: „seplenienie”.

SYMPTOMY TRUDNOŚCI – objawy, dzięki którym można rozpoznać zaistnienie trudności i zaburzeń; zjawiska zachodzące w organizmie lub psychice człowieka, które są wykorzystywane jako oznaka występowania określonej choroby, stanu patologicznego lub prawidłowego.

SYNTEZA GŁOSKOWA I SYLABOWA – umiejętność scalania głosek i sylab w słowa.

SYSTEM FM – urządzenie współpracujące z aparatami słuchowymi, przenosi sygnał drogą radiową z nadajnika do odbiornika przy aparacie słuchowym, pozwala słyszeć wyraźnie głos nadawcy nawet z dalszej odległości, eliminuje zakłócenia i hałasy.

SYSTEM JĘZYKOWO-MIGOWY – stosowanie w porozumiewaniu się z osobami z wadą słuchu języka migowego, z końcówkami fleksyjnymi przekazywanymi za pomocą znaków daktylograficznych.

TECHNIKA CZYTANIA – jedna ze składowych umiejętności czytania, może być głoskowa, sylabowa, metodą kombinowaną, wyrazami; z syntezą, częściową syntezą, bez syntezy; płynne lub z brakiem płynności.

TECHNIKA RACHUNKOWA, metoda liczenia – sprawność w wykonywaniu działań arytmetycznych na znanych liczbach; sposób, w jaki dziecko radzi sobie z liczeniem np. dodawaniem lub odejmowaniem; charakterystyczne metody dla danego etapu rozwoju dziecka to: liczenie na konkretach, liczenie na palcach, kreskach, kredkach lub innych zbiorach zastępczych, liczenie w pamięci.

TEMPO CZYTANIA – szybkość czytania mierzona ilością przeczytanych wyrazów w ciągu minuty; do jego oceny służą specjalne sprawdziany czytania.

TEMPO UCZENIA SIĘ WZROKOWO-RUCHOWEGO – szybkość uczenia się pisania symboli graficznych opartego na koordynacji oka i ręki; jest mierzone jednym z podtestów skali D. Wechslera.

TERAPIA LOGOPEDYCZNA – specyficzne, zamierzone oddziaływania ukierunkowane na usunięcie zakłóceń procesu porozumiewania się, od prostych wad wymowy do niemożności mówienia.

TERAPIA PEDAGOGICZNA – oddziaływanie za pomocą środków pedagogicznych (wychowawczych i dydaktycznych) na przyczyny i przejawy trudności dzieci w uczeniu się, mające na celu eliminowanie niepowodzeń szkolnych oraz ich ujemnych konsekwencji.

TEST INTELIGENCJI NIEWERBALNEJ – służy do pomiaru poziomu inteligencji praktycznej, bezsłownej czyli niezależnej od doświadczenia, pochodzenia czy wykształcenia osoby badanej; sprawdza m.in. myślenie dedukcyjne i logiczne (np. Test Matryc Ravena).

TYFLOPEDAGOGIKA – dział pedagogiki specjalnej zajmujący się wychowaniem, edukacją, terapią i rehabilitacją osób niewidomych i niedowidzących.

UBÓSTWO MOWY – ilościowe zmniejszenie mowy spontanicznej, wypowiedzi krótkie, proste.

UCZEŃ NIEPEŁNOSPRAWNY – wg przepisów oświatowych, uczeń: niesłyszący, słabo słyszający, niewidomy, słabo widzący, z niepełnosprawnością ruchową (w tym z afazją), z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, umiarkowanym lub znacznym, z autyzmem (w tym z zespołem Aspergera) lub z niepełnosprawnościami sprzężonymi, który posiada orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane przez publiczną PPP.

UCZEŃ ZDOLNY – uczeń, który w sytuacjach szkolnych wykazuje lepsze przystosowanie do warunków szkolnych, ma stosunkowo dużą zdolność rozwiązywania problemów, osiąga bardzo dobre wyniki w nauce, wykazuje się wszechstronnymi lub specjalnymi uzdolnieniami, ma żywą wyobraźnię i bogate zainteresowania, posiada specyficzny sposób uczenia się, powiązany z umiejętnością korzystania z różnych, ponadobowiązkowych źródeł wiedzy.

UCZNIOWIE ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI – uczniowie: szczególnie uzdolnieni, niepełnosprawni, zagrożeni niedostosowaniem społecznym lub niedostosowani społecznie, przewlekłe chorzy, z trudnościami adaptacyjnymi w szkole (związanymi np. z wcześniejszym kształceniem za granicą lub wychowywaniem się w innej kulturze), z grupy ryzyka dysleksji lub z dysleksją rozwojową, z zaburzeniami komunikacji językowej, znajdujący się w sytuacji kryzysowej lub traumatycznej, z niepowodzeniami edukacyjnymi, z trudnościami środowiskowymi lub z innymi trudnościami wpływającymi na ich funkcjonowanie w szkole; organizuje się dla nich na terenie szkoły pomoc psychologiczno-pedagogiczną.

UPOŚLEDZENIE UMYSŁOWE – stan charakteryzujący się istotnie niższym od przeciętnego ogólnym poziomem funkcjonowania intelektualnego i zaburzeniami w zakresie przystosowania się; wyróżnia się upośledzenie umysłowe w stopniu: lekkim, umiarkowanym, znacznym, głębokim.

USTALANIE RELACJI – ustalanie i odzwierciedlanie wzajemnego oddziaływania między dwoma bądź większą liczbą podmiotów, przedmiotów, cech.

USZKODZENIE SŁUCHU – średni ubytek słuchu, mierzony w decybelach; stopnie ubytku słuchu: lekki (20–40 dB), umiarkowany (40–70 dB), znaczny (70–90 dB), głęboki (powyżej 90 dB).

USZKODZENIE SŁUCHU JEDNOSTRONNE – uszkodzenie prawostronne lub lewostronne, bez poważnych konsekwencji dla rozwoju mowy, ucho słyszące kompensuje deficyty wynikające z ubytku słuchu w drugim uchu; może powodować problemy językowe, emocjonalne i edukacyjne.

USZKODZENIE SŁUCHU MIESZANE, przewodzeniowo-odbiorcze – uszkodzenie części przewodzącej i odbiorczej narządu słuchu; daje objawy obu rodzajów uszkodzeń.

USZKODZENIE SŁUCHU ODBIORCZE, zmysłowo-nerwowe – uszkodzenie ucha wewnętrznego (ślimaka) lub nerwu słuchowego; odbiór dźwięków i mowy jest znacznie osłabiony i poważnie zniekształcony; istotnie utrudnia rozwój językowy; wymaga aparowania lub implantowania.

USZKODZENIE SŁUCHU PRZEWODZENIOWE – uszkodzenie ucha zewnętrznego lub środkowego, niedrożność przewodu słuchowego; nadaje się do leczenia, mowa słyszana jest ciszej, ale z bliska jest wyraźna i bez zniekształceń; utrudnia porozumiewanie się i naukę; czasami wymaga aparowania.

UWAGA – określenie wielu procesów poznawczych człowieka odpowiedzialnych m.in. za zdolność koncentracji na określonych bodźcach oraz umiejętności odrywania się od jednego bodźca i skupiania na innym.

WADA MOWY – odchylenie od przyjętej w języku polskim normy językowej, spowodowane zmianami nadawczych i odbiorczych narządów mowy lub dysfunkcją mechanizmów mowy na poziomie centralnym lub obwodowym.

WADA WYMOWY – jeden z rodzajów zaburzeń mowy; zaburzenie związane z nieprawidłową realizacją dźwięków mowy, gdy dana osoba ma problem z prawidłową artykulacją, czyli prawidłowym wymawianiem poszczególnych głosek.

WCZESNE WSPOMAGANIE ROZWOJU – forma specjalistycznych zajęć terapeutycznych dla dziecka i wspierających jego rodzinę; ma na celu pobudzanie społecznego rozwoju dziecka od chwili wykrycia niepełnosprawności do czasu podjęcia nauki w szkole; może być organizowane na podstawie opinii wydanej przez Zespół Orzekający PPP.

WERBALIZACJA – przedstawianie, wyrażanie czegoś za pomocą słów.

WYKRYWANIE SERII – zdolność do umysłowego strukturalizowania otaczającego świata na podstawie wykrywanych relacji między dostrzeżonymi elementami rzeczywistości.

ZABURZENIA ZACHOWANIA – występowanie zachowań, które nie są akceptowane społecznie; odchylenia od normy rozumianej jako zasady moralne, obyczaje i zwyczaje przyjęte w danym środowisku.

ZABURZENIE GRAFII – problemy z opanowaniem technicznej strony pisania wynikające z zaburzeń funkcji percepcyjno-motorycznych: motoryki rąk, funkcji wzrokowych i koordynacji wzrokowo-ruchowej; objawia się wolnym tempem pisania, słabym poziomem graficznym pisma, nieprawidłowym chwytem narzędzi pisania; przyjmuje postać: niedokładności w odtwarzaniu liter, złych proporcji liter w wyrazie, braku lub niewłaściwego połączenia liter, braku równomiernego i jednolitego położenia pisma, nieprawidłowego zagęszczenia liter; może utrudniać lub uniemożliwiać odczytanie zapisanego tekstu.

ZABURZENIE KINESTETYKI ARTYKULACYJNEJ – zaburzenie czucia ułożenia narządów artykulacyjnych względem siebie; brak informacji o ruchach własnych narządów mowy; dziecko jest świadome brzmienia danego dźwięku, ale ma trudności w ułożeniu własnych narządów artykulacyjnych tak, by powstał oczekiwany dźwięk.

ZABURZENIE MOWY EKSPRESYWNEJ – zaburzenie mowy czynnej (nadawania mowy).

ZABURZENIE MOWY IMPRESYWNEJ – zaburzenie mowy biernej (rozumienia mowy).

ZABURZENIE ORIENTACJI PRZESTRZENNEJ – przejawia się brakiem umiejętności określania stron własnego ciała oraz rozróżniania kierunków w przestrzeni.

ZABURZENIE PAMIĘCI SEKWENCYJNEJ – trudności zapamiętywania i przypominania sobie nazw, szczególnie gdy tworzą one określone ciągi, np. nazwy posiłków, dni tygodnia, miesiący, również tabliczka mnożenia.

ZABURZENIE PERCEPCJI SŁUCHOWEJ – zakłócenie spostrzegania, rozpoznawania, różnicowania, analizy i syntezy dźwięków; powoduje m.in. zaburzenie mowy lub problemy w czytaniu i pisaniu ze słuchu.

ZABURZENIE PERCEPCJI WZROKOWEJ – zakłócenie rozpoznawania, rozróżniania i interpretowania bodźców wzrokowych oraz ich analizy i syntezy; powoduje np. trudności w prawidłowym spostrzeganiu i zapamiętywaniu obrazu, w orientacji przestrzennej, w wykonywaniu czynności pod kontrolą wzroku.

ZABURZENIE PRAKSJI ORALNEJ – zaburzenie zdolności wykonywania celowych ruchów narządów artykulacyjnych, powoduje zaburzenie wymowy.

ZABURZENIE PSYCHICZNE – zaburzenie czynności psychicznych o charakterze psychotycznym (w którym występują objawy psychotyczne typu omamy, halucynacje) lub niepsychotycznym (typu nerwica, zaburzenie nastroju, emocji); utrudnia funkcjonowanie społeczne i/lub psychiczne człowieka.

ZABURZENIE SŁUCHU FONEMATYCZNEGO – brak zdolności rozróżniania dźwięków mowy; dziecko z zaburzonym słuchem fonematycznym dobrze słyszy słowa, lecz nie potrafi różnicować pojedynczych dźwięków lub złożyć ich w całość; nie potrafi z potoku słyszanej mowy wyodrębnić wyrazów, w wyrazach - sylab, a w sylabach - głosek.

ZAGROŻENIE NIEDOSTOSOWANIEM SPOŁECZNYM – występuje u osób, u których zaburzenia w zachowaniu występują sporadycznie oraz u tych, które wychowują się w warunkach niekorzystnych dla ich rozwoju psychospołecznego.

ZAJĘCIA DYDAKTYCZNO-WYRÓWNAWCZE – organizuje się dla uczniów mających trudności w nauce, w szczególności w spełnianiu wymagań edukacyjnych wynikających z podstawy programowej kształcenia ogólnego dla danego etapu edukacyjnego.

ZAJĘCIA KOREKCYJNO-KOMPENSACYJNE – organizuje się dla uczniów z zaburzeniami i odchyleniami rozwojowymi lub specyficznymi trudnościami w uczeniu się; mają na celu korekcję, czyli usprawnianie zaburzonych funkcji poznawczych i ruchowych oraz ich współdziałania, a także kompensację, czyli usprawnianie funkcji prawidłowo rozwijających się celem wspomaganie tych słabiej funkcjonujących lub częściowego ich zastępowania.

ZAJĘCIA REWALIDACYJNE – organizuje się dla uczniów niepełnosprawnych posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego; mają na celu rozwijanie, usprawnianie, wzmacnianie najsilniejszych i najmniej uszkodzonych funkcji psychicznych i fizycznych, optymalne usprawnianie i korygowanie funkcji zaburzonych i uszkodzonych, kompensowanie braków, czyli wyrównywanie ich przez zastępowanie oraz stymulowanie rozwoju.

ZAKRES SŁOWNICTWA – ilość słów, zwrotów, jakimi dziecko posługuje się w mowie.

ZESPÓŁ ASPERGERA – zaburzenie rozwojowe, mieszczące się w spektrum autyzmu; cechy charakterystyczne to: trudności w nawiązywaniu interakcji społecznych, w rozumieniu emocji i akceptacji zmian, zaburzenia funkcjonowania językowego (np. w werbalizowaniu emocji, rozumieniu przenośni) oraz specyficzne, głębokie zainteresowania, często nieadekwatne do wieku i graniczące z przymusem; nie wiąże się z opóźnieniami w rozwoju umysłowym, ale cechuje się bardzo nieharmonijnym rozwojem poszczególnych funkcji intelektualnych.

ZESPÓŁ ORZEKAJĄCY PPP – zespół specjalistów (psycholog, pedagog, logopeda, lekarz i in.), którzy na podstawie diagnozy orzekają o odpowiedniej dla danego dziecka formie: kształcenia specjalnego, nauczania indywidualnego, zajęć rewalidacyjno-wychowawczych lub wczesnego wspomaganie rozwoju.

ZEZ – każde nierównoległe ustawienie gałek ocznych; oko może być odchylone przyśrodkowo, bocznie, ku górze lub ku dołowi; możliwie szybkie podjęcie leczenia umożliwia uzyskanie najlepszej ostrości wzroku i widzenia obuocznego.

ZNAJOMOŚĆ REGUŁ ORTOGRAFICZNYCH – opanowanie zbioru zasad i norm regulujących sposób zapisu słów danego języka.